

Η Πρώιμη αστικοποίηση στη Μινωική Κρήτη

Αθανασία Καποδίστρια

Θέμα της μεταπτυχιακής διατριβής ήταν η μελέτη της πρώιμης αστικοποίησης στη Μινωική Κρήτη, δηλαδή η εμφάνιση των πρώτων αστικών κέντρων στο νησί. Κατ' αρχάς η Κρήτη αποτέλεσε πεδίο ανθρώπινης δραστηριότητας ήδη από τα τέλη της Παλαιολιθικής περιόδου. Η γεωμορφολογία του νησιού ευνόησε τη διαμόρφωση πολλών διαφορετικών επικρατειών, δηλαδή πολλών γεωγραφικών εκτάσεων, στις οποίες ίσχυε η εξουσία ενός μόνο κράτους, εντός των οποίων, ωστόσο, εντάσσονταν και άλλες, εξίσου σημαντικές πόλεις. Λόγω του πολυσύνθετου χαρακτήρα του νησιού, η εξέταση των απαρχών της πρώιμης αστικοποίησης στο νησί θεωρήθηκε, ότι θα ήταν εφικτό να γίνει μόνο μέσω της μελέτης των σημαντικότερων Παλαιοανακτορικών και Νεοανακτορικών πόλεων του νησιού, κατά γεωγραφική ενότητα, ξεκινώντας από αυτές της Ανατολικής Κρήτης και συνεχίζοντας με αυτές της Δυτικής.

Πριν την εξέταση των σημαντικότερων μινωικών πόλεων, ωστόσο, κρίθηκε απαραίτητο όπως προταχθούν ο ορισμός της επικράτειας και της πόλης, καθώς και τα βασικά χαρακτηριστικά της, με αναφορά στις πρώτες προσπάθειες προσδιορισμού του όρου 'πόλη', όπως επίσης στις πρώτες προσπάθειες κατηγοριοποίησης των μινωικών πόλεων. Από την παρουσίαση των μέχρι στιγμής παραμέτρων για τον καθορισμό μιας θέσης της Παλαιοανακτορικής και Νεοανακτορικής Κρήτης ως πόλης, προέκυψε η έλλειψη σφαιρικής θεώρησης του θέματος, που εν μέρει βασιζόταν στην έλλειψη ανασκαφικών δεδομένων, με την πλειονότητα των μελετητών να στηρίζονται κατά κύριο λόγο στο μέγεθος των οικισμών για τον προσδιορισμό μιας αστικής ιεραρχίας, αγνοώντας τα άλλα βασικά χαρακτηριστικά των μινωικών πόλεων.

Για το σκοπό αυτό, κρίθηκε απαραίτητο όπως εξεταστεί κατά πόσον οι σημαντικότερες πόλεις της Παλαιοανακτορικής (1925/00 – 1750/00 π.Χ.) και Νεοανακτορικής (1750/00 – 1470/60 π.Χ.) περιόδου, και συγκεκριμένα οι πόλεις της Ζάκρου, του Παλαικάστρου, του Πετρά, των Γουρνιών, των Μαλίων, της Κνωσού, της Φαιστού και των Χανίων, πληρούσαν και ορισμένα άλλα βασικά χαρακτηριστικά, απαραίτητα για τον χαρακτηρισμό τους ως αστικών κέντρων. Τα κριτήρια που λήφθηκαν υπόψη ήταν η έκταση της κάθε πόλης, η παρουσία ανακτόρου, ο πολεοδομικός σχεδιασμός, ο τρόπος οργάνωσης των οικιών και η σχέση τους με το ανάκτορο, οι ενδείξεις για συμμετοχή τους σε εμπορικά δίκτυα εντός και εκτός της Κρήτης, καθώς επίσης η παρουσία επαύλεων, ιερών κορυφής ή άλλων εξαρτώμενων οικισμών στην ευρύτερη επικράτεια κάθε πόλης και η σχέση τους με αυτή.

Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι, οι απαρχές της πρώιμης αστικοποίησης στην Κρήτη ανάγονται στην Παλαιοανακτορική περίοδο (1925/00-1750/00 π.Χ.), οπότε κάνουν την εμφάνισή τους τα πρώτα ανάκτορα. Στην Ανατολική Κρήτη ήταν δυνατό να προσδιορισθούν τρία αστικά κέντρα: της Ζάκρου, του Παλαικάστρου και του Πετρά, στην βόρεια ακτή δύο: των Γουρνιών και των Μαλίων, στην βόρειο-κεντρική και νότιο-κεντρική Κρήτη από ένα μόνο αστικό κέντρο, της Κνωσού και της Φαιστού αντίστοιχα, ενώ στη δυτική Κρήτη, με βάση τις ανασκαφές που διεξήχθησαν τις τελευταίες δεκαετίες υποδηλώνεται η ύπαρξη ενός πιθανού αστικού κέντρου στη σύγχρονη πόλη των Χανίων, στην θέση της οποίας πιθανόν να βρισκόταν η αρχαία πόλη της Κυδωνίας. Από τη μελέτη των προαναφερθέντων πόλεων προέκυψε ότι αυτές παρουσίαζαν αρκετές ομοιότητες αλλά και διαφορές. Σε κάθε περίπτωση φαίνεται πως πληρούσαν όλα τα βασικά χαρακτηριστικά

που επέτρεπαν τον προσδιορισμό τους ως αστικών κέντρων. Όλες τους, με εξαίρεση το Παλαίκαстро και τα Χανιά, διέθεταν ανάκτορο, το οποίο αποτελούσε το διοικητικό-οικονομικό-θρησκευτικό-τελετουργικό και βιοτεχνικό κέντρο της πόλης. Τόσο στο Παλαίκαстро, όσο και στα Χανιά, η παρουσία ορισμένων άλλων ενδείξεων υποδηλώνει την παρουσία ενός τέτοιου κτηρίου και εδώ. Επιπλέον, όλες οι πόλεις, με εξαίρεση τον Πετρά και τα Χανιά, στις οποίες δεν υπάρχουν επαρκείς ενδείξεις, φαίνεται ότι διέθεταν ένα οργανωμένο πολεοδομικό σχέδιο με οδικό και αποχετευτικό δίκτυο και τις οικίες οργανωμένες σε συγκροτήματα γύρω από αυτό. Τέλος, όλες οι θέσεις, με εξαίρεση τα Χανιά, στα οποία οι ανασκαφές είναι ακόμη σχετικά πρόσφατες, φαίνεται ότι διέθεταν ένα ιερό κορυφής στην ευρύτερη επικράτειά τους, ωστόσο, το οικιστικό πρότυπο δεν φαίνεται να είναι πανομοιότυπο, με ορισμένες από αυτές να περιλαμβάνουν στην ευρύτερη επικράτεια τους επαύλεις και άλλες μόνο εξαρτώμενους οικισμούς, χωριά ή αγροκίες.